

Alifakovac.

MUSLIMANSKA GROBLJA (Pluća budućeg Sarajeva)¹⁾

Hafiz A. Bušatlić otvara ovo pitanje u majskom broju »Novog behara«.²⁾ U navedenom članku čitam sljedeće riječi:

»Ja ovom skromnom radnjom želim otvoriti diskusiju o tom pitanju... jer ovo i ovakvo pitanje trebalo bi jednom riješiti...«³⁾

Bušatlić iznosi u tom članku vrlo interesantne momente koji su djelovali na razvoj i tvorbu tih grobalja: vjerski propisi, narodni običaji i pozajmice od drugih, a na kraju se osvrće na rad moderne civilizacije tražeći rješenja koje bi odgovaralo nastalim prilikama.

Islamska nauka, veli g. Bušatlić, propovijeda da je tijelo od zemlje i da se po smrti opet pretvara u zemlju; da je samo duša besmrtna koja se poslije smrti vine u nebeske visine, pa da prema tome i islam ne traži čašćenje zemaljskih ostataka mrtvih i podizanje nišana iznad groba; islam traži samo da ih se čovjek sjeća dobrim djelima.

Dalje veli da je groblje, nakon pretvorbe mrtvog tijela u zemlju moguće upotrijebiti i u druge svrhe.

Groblja koja danas vidimo, proizašla su iz tih propisa i elemenata koje im je narod sam dodao, bilo iz svog vlastitog naziranja, bilo iz svog predislamskog života, bilo preuzimanjem od naroda sa kojima je živio.

Kao primjer uzimamo nišan. Arapi, prvi nosioci islama, ne poznaju ga. Njihove grobnice su podzemne komorice kao i u drugih semitskih naroda. Nišan potječe možda iz Turkestana, a donijeli su ga u naše krajeve Turci, i možda je u srodstvu sa prehistorijskim menhirima.

¹⁾ Članak objavljen u »Jugoslavenskom listu« od 14. VI 1936.

²⁾ »Novi behar«, god. IX. br. 21, str. 297, 1. maj 1936. Hafiz A. Bušatlić: »Pitanje iskorištavanja starih grobalja i stvaranja jačih sredstava za vjerski odgoj«.

³⁾ Hafiz A. Bušatlić karakteriše činjenično stanje sljedećim riječima: »Danas u najviše slučajeva ta groblja služe samo za to da po njima hajvan (stoka) travu pase ili da se s njih trava kosi, sijeno prodaje i prihod u njihovu ogradu upotrebljuje. A ima ih i potpuno zapuštenih na koja se smetlje baca«.

Da bi se narod uvijek sjećao mrtvih »dobrim djelima«, kako to propovijeda islam, smjestio je grobove uvijek na vidna prolazna mjesta u sredinu naseobine. Vjerujući da će mu blizina »dobrih ljudi« pomoći i poslije smrti, smjestio je do njih druge grobove — otuda groblja usred grada.

Iz navedenih razloga i još nekog porodičnog osjećaja prenio je grobove svojte u bašču domaće kuće, tj. usred života. Rezultat, dakle, koji se u shvaćanju groblja sasvim razilazi od shvaćanja kršćanskih naroda.

Kršćaninu je, naime, groblje kraj tuge i smrti. Kršćanin izbjegava stanovanje u blizini groblja. Dosta da vidi samo neke elemente koji sačinjavaju kršćansko groblje (čemprese, arkade, sarkofage, crne natpise nadgrobnika), pa da osjeti: »memento mori«. Kršćaninu je možda najtužniji dan u godini, »Dan mrtvih«, kad posjećuje svoje mrtve.

Muslimanski grob usred grada, odnosno u samoj kući, usred života, lišen je potpuno tog osjećaja smrti. Ova razlika upada svom oštrinom u oči kršćaninu koji boravi prvi put u islamskom svijetu. Muslimanu je uspjelo u grobu prebroditi smrt, dok je kršćanin dalje kultiviše.

Kad ovako uspoređujem, ne mogu, a da ne mislim na nastojanje arh. Plečnika u arhitekturi grobova. Njegov rad skoro se ne može pregledati, a da se ne vidi njegova nadgrobna arhitektura. Njegova težnja u tom radu čudnovato se poklapa s tim što su postigli u estetici groba naši Muslimani.

Plečnik svjesno uklanja sa groba sve elemente koji pobuđuju u nama osjećaj smrti: čemprese zamjenjuje brezama, mogile zelenim cvjetnim poljanama, crne mrtvačke natpise nadgrobnika sa živocrvenim i tako dalje.

Odakle ova srodnost? Možda je u toj težnji nešto slavenskog, i jednom bi trebalo utvrditi koliko se odražava utjecaj slavenske duše u našim muslimanskim grobljima.

I sad me ne iznenađuje više kad se sjećam Plečnikovih izjava o muslimanskim grobljima:

»Sniježno bijeli kamenovi, svi jednoobrazni, koji se, pošto su bez temelja, jedan drugome klanjaju, iznad zelenih čilima, koje im tvore travnjaci: možda najljepša groblja na svijetu!«

U toj jednoobraznosti ima zbilja nečega lijepog, sredeog, sasvim modernog (standardni oblici).

Vidio sam »Père Lachaise«, najljepše groblje Pariza: skoro svaki grob čuva tešku historiju, pojedinačni nadgrobni kamenovi veliki su umotvori, ali cjelina je kaotična, taj osjećaj mori čovjeka i ubija sve drugo kad ovako groblje ostavlja.

Na kraju svog sastavka g. Bušatlić se osvrće na rad Austrije, koja je kroz muslimanska groblja usred grada otvarala nove ulice ili ih pretvarala u parkove,⁴⁾ a nova groblja iz higijenskih razloga lokalizirala na periferiji.

⁴⁾ Dostlovce: »Kako je Švabo nastojao da našim gradovima dade evropski izgled, počela su smetati ta stara muslimanska groblja... preko nekih su ulice provedene, na nekim su zgrade sagrađene, a neka su u parkove pretvorena.«

Ja mislim da to nije radila samo Austrija, nego je to rad moderne civilizacije uopće, put razuma protiv osjećaja.

Ja sam tražim u učinjenom zlu već i novo rješenje, a mislim pri tome na parkove preko puta Željezničke direkcije.

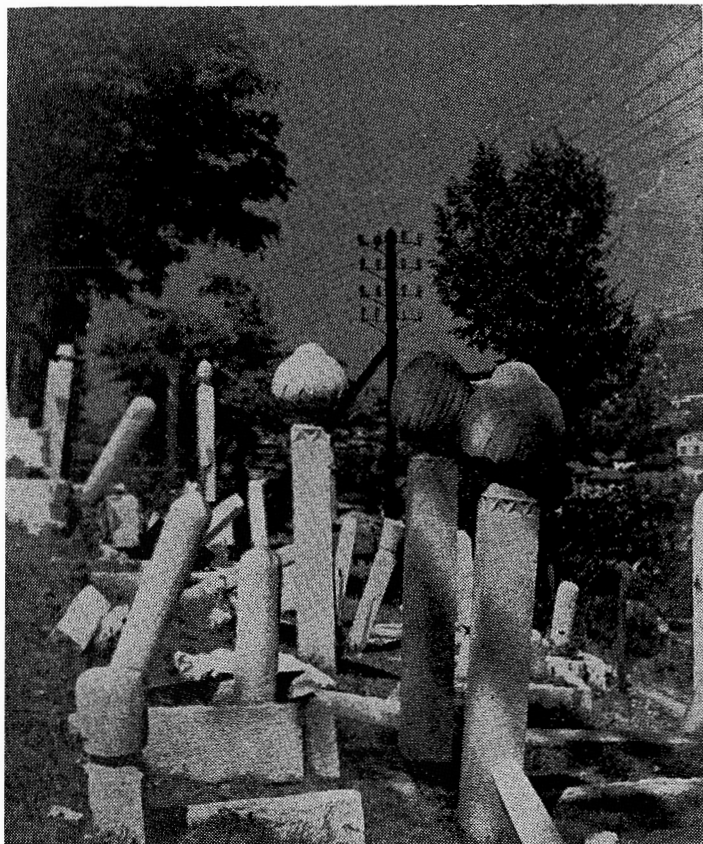
Još malo pa će nestati onih vrtova iza svake kuće, koje čine u starom Sarajevu pravilo. Mjesto njih će nastati između kuća prljava dvorišta i možda, ako bude općina htjela, javni parkovi.

Pa zar nije prirodno da tražimo u tim parkovima mjesto starim grobljima. To je sasvim u smislu islamskog shvaćanja groblja, tj. grobova usred života, a ipak udaljeni od gradske buke, mjesto gdje se može čovjek predati kontemplaciji o dobrim djelima.

Zagreb, na pr., ima svoj Zrinjevac i u njemu biste slavnih Hrvata, Beograd ima svoj Kalimegdan sa velikim Srbima. Gdje su Sarajevu pare za spomenike? Možda je razumljivo da Sarajevo uopće nema spomenika u obliku čovječjeg lika zbog činjenice da islam zabranjuje prikazivanje čovječjeg lika u umjetnosti.

Ali Sarajevo ima historiju pisanu na nišanima, tj. historiju naroda koji je bio vjerski prepotentan, pa je onda, kad se nije smio izživljavati u bogumilstvu, prešao odmah na islam.

Nišani iznad muslimanskih grobova često pokazuju motive iz toga predislamskog, kršćanskog života. I ovih spomenika biće sve manje i

**Sniježno bijeli kameno-
vi... iznad zelenih čič-
lima... možda najljepša
groblja na svijetu**

manje, još malo pa nećete moći više pronaći klesara, koji bi umio isklesati taj tradicionalni oblik.

Dakle: park u groblje, grobove usred grada, historiju u moderan život!

Da poduprem svoj prijedlog primjerom, povratiću se još jednom Plečniku. Staro groblje usred Ljubljane trebalo je ukloniti. Na tom groblju je velik dio slovenačke historije iz prošloga stoljeća. Tražeći mišljenje o tom pitanju, obratili su se Plečniku. Plečnik je predložio da se na tom mjestu zasadi javni park gdje bismo smjestili sve ljepše i historijski važne spomenike staroga groblja, a ispred tog parka postaviti crkvu »Slave«, tj. neku vrstu slovenačkog Panteona.

Konkretno, dakle: u novoj regulaciji grada morala bi Općina osigurati sebi prvenstveno pravo na zemljište, gdje se danas prostiru muslimanska groblja, da ih sačuva i upotrijebi za pluća budućeg Sarajeva, tj. za javne parkove!

**Dio groblja na
Alifakovcu**